

16
M. G. S.
En Kort Afhandling,
Om

Bostalls Förlänningens Rytta

Landthushållningen,

Med
Wederbörligt Samtycke,
Under

S. S. Theol. Doct. Oecon. Prof. Ledam. af Kongl. Wafsa
Orden, Kongl. Wettenst. Acad. och Wettenst.
Societ. i Upsala

Herr PEHR KALMS
Inseende,

Sör Lager-Kransen, utgifwen och försvarad

af
ALEXANDER SAURÉN,

G. D. L.

Uti Åbo Academiens Öfre Läro-Sal den 12 November
1777. f. m.

A B D,

Tryckt hos Job. Christoph. Frenckell, Kgl. Ac. Boktr.

Probsten och Kyrkoherden,
Högårewordige och Hög lärde

Herr JOACHIM
VON GLAN,

Min Gunstigaste Gynnare.

Wälgjärningar och tacksamhet äro et för GUD och människor,
tåckt par, när de härrova af et upriktigt hjerta. Herr
Probsten har wiserligen, af den renaste kärlek til mig owärdigan,
samt af den största ömhet om min wälfärd, redan öfwerhopat
mig med oräkneliga wälgjärningar under den lilla tid, jag haft
åran wara i Dess hederliga hus. Jag kan och bör derföre, in-
tagen af en wördnadsfull årkänsla, emödeligen underlåta, at wid
detta tilfälle med et ord, inför Allmänheten, witna, både om Herr
Probstens stora ynnest, och min här af upkomne förbindelse. Up-
tag fördenstull, Min Gunstige Herr Patron, detta mitt ringa A-
cademiska Arbete, som jag har åran at Herr Probsten upoffra
och tilägna, icke såsom en wedergällning för Herr Probstens mig
ertedda Gunst, utan såsom et ringa prof af de innerliga känslor,
hwaras mitt hjerta lågar. Under hjerteliga suckar til Högden
för Herr Probstens, Fru Probstinnans och de Förnämne samt af
mig mycket wördade Anhörigas tinnmeliga och ewiga sällhet, har
jag åran med största wördnad framhärda

Högårewordige och Hög lärde Herr Probstens,
Min Gunstigaste Gynnares

Edmjukaste tjenare
ALEXANDER SAUREN.

§. I.

Af Historien och de Äldre Kongl. Förordningar står at inhämta, det Boställen blifwit, nästan af urålders tider, tillägne, så wäl Militaire som Prästa-Ståndet samt äfwen äfkilliga andra uti Civila-Staten, til mera begwänlighet, hjelp och lättande uti deras hushållning. Herrar Officerare hafwa wäl från äldre tider haft sina Boställen; dock war i synnerhet den Stora Riks-Hushållaren Konung CARL XI. som satte dem i det sticket, de nu äro; några äro likwäl äfwen sedan tilkomne. Och hwad Prästa-Ståndet widkommer, så äro somlige af den tancken, at Prästa-bohl i Sverige blifwit inrättade, så snart Kyrckor eller afguda-hus, redan i hedendomen blifwit bygde. Säkraft är, (hwilket äfwen våra Håfdateknare bewist) at med Christendomen och de dermed förknippade förfatningar, hw rit ock Prästa-bohlen höra, kommit til någon stadga öfwer hela Sweriget, uti det ~~Christi~~ Seculum, eller uti Konung SVERKER den Äldres tid, hwilken mördades 1155. Här af twcks då följa, at största delen af de äldre Prästa-bohlen w. rit inrättade mer än 300 år för Reformation, hwilka dock sedermera blifwit tillökta, och med flere Privilegier försedde. Det må dock wara huru det wil med den saken; ty mitt ändamål är nu icke at undersöka tiden, när de äro inrättade, utan allenast, at bewisa, det en sådan Boställs förlåning är nyttigare för Rikets Oeconomie, än om de wero gifna åt Bönder til at brukas; hwilket jag nu skal söka på dessa få blad, at forteligen föreställa. Min korta tid och swaga wil-

Kolfer

for tillåta mig icke at wara widlyftig; derföre urbeder jag mig den Gunftiga Läsarens milda omdöme.

§. 2.

För än jag begifwer mig til at beskåda sielfwa nyttan, af Civila-, Militaire- och Prästa-Boställens förlåning, wil jag först uptaga och söka til at wederlägga några inwändningar, som til åfwen tyrs kunde möta mig härwid. I gemen göres af många emot Boställs förlåningen detta infäst: Boställen äro icke ens privata egendom: Man får ej nyttja afkastningen af dem längre än man innehafwer den syftlan, för hwilken de äro gifne; ens hustru och barn hafwa deraf ingen eller ganska ringa nytta; det är altså ingen upmuntran, at göra någon omkostnad på dem. Och emot Militaire eller Officerare Boställen inwändes bland annat följande: Militaire Boställen äro aldeles onyttige ja skadelige, och det för följande orsaker skull: det händer ofta at unga Officerare wårdslösa Boställen; förty dels förstå de sig icke på hushållningen, dels lägga de icke sig winning, om den samma; emedan de icke länge täncka stå qware wid et och samma Boställe; utan söka ju förr deß håldre at blifwa flyttade til en bättre syftla: när en ung Herre ibland löper, lika som uti fyrsprång, ifrån den mindre Officerare beställningen til en större, hwad för förbättring på Bostället kan man wänta af en sådan, som så täncker hosta? Och fastän man wille lämna, at sådane Officerare, som äro så unga, at de icke kommit til sit mogna förstånd, och ei hafwa någorlunda insigt uti Oeconomien, utgjöra den minsta delen af Militaire-Ståndet, så möter härwid dock ännu den olägenhet, at alla Officerare under ofreds tider äro borta från sina Boställen; ja åfwen i freds tider äro de tvungne, at ofta wara wid Fästnings-byggnader, och således råka emedlertid deras Boställen uti lägerwall m. m., hwarföre ock i större delen af andra Riken, finnas inga sådana Boställs förlåningar, som uti Swerige. Dese infäst, synas folket, wid första påseendet, wara af stor wigt; men granskar man dem noga, så torde de

alde

aldeles förfalla; i synnerhet om man tager i mögit öfverwägande
 det som följer: Det är sant, at Boställen ej äro ens enskildta egendom,
 och at ens hustru och barn ej få ärfwa dem; men för den marg-
 falliga nytta, man hafwer af denna öfverhetens förlåning, så
 fordrar ens plikt, at på alt sätt handhafwa och förbättra dem:
 des utom betala åker, ång och Trädgård wäl sköta, snart tilba-
 ka den omkostnad, man använder på dem, och det ofta, efter om-
 ständigheterna, rundeligen. Det fordras ju ej, at en Boställs
 innehafware skal der uprätta stora och präktiga byggnader. Man
 medgifwer vidare, at det gifwas sådane Officerare, som icke för-
 stå, åtminstone ej mera än en Bonde, ja ibland icke så mycket, på
 hushållningen; samt at de för öfwannämde orsak ej fråga efter el-
 ler lägga sin winning om, huru deras Boställen må blifwa sköts-
 ta; men hårtill swaras, at hwar och en, som allenast har en sund
 eftertancka, söker at befordra sin egen wälfärd, och icke sitt för-
 dars; det förwa gjör en Boställs innehafware, när han sköter det
 wäl; ty då har han at förwänta deraf en rundelig aflästning; och
 det sednare, när han wännsköter sitt Boställe. Och om man lägger
 det til, at när wid en Officerares flyttande från et Boställe til et
 annat, noga undersökes, huru han wärdat sitt Boställe, (hwartil
 öfverheten nog kan finna utwägar på flere sätt) så underlåter en
 Officerare ej, at wäl häfda den egendom, Konungen lämnat i
 hans wärd, han må då wara ung eller gammal. Sant nog at
 Officerare äro twungne i ofreds tider wara från sina Boställen,
 och at de emedlertid kunna råka uti lågerwall, så framt de der-
 å icke hafwa folk, som de öfwat, at wäl sköta hushället, så i sin
 när; som fränwaro; Men under krigstider, så framt de annars ä-
 ro betydande, råka icke allenast Officerare-Boställen utan och
 Bonde-hemman i lågerwall, hwilket ärfarenheten bekräftar. Det
 medgifwes at Officerare måste ibland wara på Fästnings byggs-
 nader; men de äro där sällan längre, än et halft år i sänder, då
 de des emellan ofta så wara hemma 2 ja 3 år; hwad dertöre un-
 der deras fränwaro blifwit å jido satt, det kunna de åter under
 sin hemma warelse många dubbelt förbättra; utom des, kunna

de anförra sin hushållning til någon annan förståndig, under den tiden de äro sielfwa främwarande; och wid Cavallerie Regimenterna äro Officerare aldeles befriade ifrån all närwarelse wid Fästnings-byggnader. Om det gifwes Riken, uti hwilka ei finnes några Officers Boställen, så är det icke derföre sagt, at Swerige skal wara dem förutan; utom des gifwes ock andra Riken, uti hwilka äfwen denna inrättning finnes wara gjord. Hårtill vittnar mångfaldig ärfarenhet, at de starkaste Åkermän hafwa gentligen varit de bästa och måst uthärdande Soldater: deras ständiga arbeten wid Landsskötselen, i fredstider, hafwa tilwänt dem, at mera uthärda wid alla tilfällen; då deremot de, som fått lefwa i all beqwämlighet, uti krigstider ej så länge mot, utan ofta dö helt hastigt. Ja den Romerska Historien förmålar, at åskilliga deras största Generaler varit förträffliga Åkermän; som til ex. *Luc. Qv. Cincinnatus* och *Mar. Curius*, med flera. Ja Carthaginensiska Generalen *Mago*, som hålles före, hafwa varit den Stora Fältherren *Hannibals* broder, war tillika en så stark åkerman, at han sammanskref 28 Böcker i den westenskapen, af sådant värde, at den Romerska Senaten sielf befalte, det de skulle öfversättas på det Latinska språket.

§. 3.

Emot Prästa-bohlens förlänings nytta torde ock mången finna sig hafwa mycken orsak at inwända hwarjehanda: til ex. Det hörer icke til Prästens syfta, at sköta jorden; utan hans hufwudgjörsmål är at taga wara på den hjord, öfwer hwilken den Helge Ande harwer satt honori til en Herde; hwarföre han icke heller binner at sköta jordbruket och Landthushållningen; Ty han bör besöka de siuka, underwisa sina Åhörare, i synnerhet ungdomen, uti deras Christendom, flitigt se efter huru hans Åhörare lefwa och utöfwa sina Christendoms plikter och skyldigheter m. m. Hwarföre det ock wore nog, om en Präst finge allenast i besittning så mycket jord, som kunde wara tilräckeligt til Träd- och Kryddgård, samt Kål- och Rossländ: förty genom Åkerbruk försummar han Själa-wården, och erfarenheten lärer, at det finnes Präster, som

som äro jordenes trälar; därför, til at förekomma sådant, borde de de aldrig få någon jord, som wore betydande. Här tillkommer ock, at många Präster hafwa et swårt och swagt minne; de behöfwa således använda all sin tid, til sina Predikningars sammansättning och öfwerläsande; hafwa de i detta fall mycket jorda gods at sköta, så försumma de den tid, som de borde använda til sina Predikningars försärdigande och öfwerläsande, hwaraf ock händer, at många Präster, som erfarenheten lärer, mycket starfwa i Predikostoken. In ytterligare finner man ock, at ej mindre Präster än Militaire-Boställen äro ofta illa skötta? Här på lämnas til swars: man medgifwer gjerna, at själa-wården är Prästens hufwud gjöromål; men derföre är det icke sagt, at ej Prästen jämte själa-wården äfwen får sköta jorden, håldst dessa syflor icke äro emot hwarandra, som den Helga Skrift på flere ställen intyggar. Och om någon af Präster skulle gifwas, som misbruka de af Öfwerheten dem förlänta Boställen, at de blifwa på wist sätt jordenes trälar; så följer derföre icke, at Boställen, för rättfärdiga Präster, äro onyttige; förty om jag misbrukar något, det som godt är, så följer icke deraf, at det goda har ändradt sin natur, och blifwit onyttigt, såsom äfwen ordspråket lyder: Abusus non tollit usum; och så mycket mindre är jordenes skötsel för en Präst skadelig och förkastelig, som GUD redan uti Paradiset, så för, som efter fallet, inrättade för människan denna födo-kroken, som det ses af 1. Mos. B. 2: 15. och Cap. 3: 17, 19. Samma inrättning hafwa de Helge Patriarcher sedan följt och tillika idkadt både Prästie- och Ältermans syflor. Se 1. Mos. B. 9: 20. 13: 1. 20. 33: 17, 20. flere exempel at förtyga. Uti G. Testamentet befalte ock den Store GUDen sielf gifwa Lewiterna några städer med derunder hörande jord at bruka, hwilket ingalunda skedd, om GUD funnit den ena syflan wara hinderlig för den andra. I N. Testamentet finnes äfwen derpå exempel, at Apostlarna idkade, jämte sitt Apostla-Ämbete, understundom sitt förut lärda handwärf, såsom Paulus, hwilken icke Aquila gjorde Pauluner. Apost. G. 18: 3. Man finner äfwen at Simon Petrus och Thomas med flere

flere af Jesu Lærjüngar, syßelsatt sig med fiskeri, sedan de blifwit af Jesus kallade til Apostla: Ambet: n Joh. 21: 1. o. s. w. Ut jordabruket är lösligt för en Präst, det medgifwer sunda förnuftet; ty hwar och en är förpliktad, at jänte sin syßla, sköta afwen sin hälsa, hwartil mycket bidrager den rörelse, som en hushållare hafwer wid sitt jordabruk; Är derför Landthushållningen för en Präst så mycket mera nyttig, som han derigenom icke allenast til en god del kan förwara sin hälsa, utan ock sköta sitt jordabruk och deri gå längre än en enfaldig Bonde, utan sin syßlas minsta försummelse, allenast han wäl inrättat sitt hushåll och sin tid; hwarföre ock erfarenheten lærer, at de måst Gudfruktige och nitiske Präster, hafwa warit de bästa hushållare, hwilka wäl skött både sitt hushåll och sin syßla. Ut åter några Prästa: bohl råkadet uti lågrwall, dertil kan ofta icke Prästen wara orsaken, utan andra tillfälligheter; om ock så wore, så äro de ganska få, som äro så wårdslöse.

§. 4.

I första påseendet, tyckes fuller, at en Bonde borde kunna gå mycket längre i Landthushållningen, än en Civil- och Militair Person samt Prästman, medan det är hans hufvudsakeligaste och nästan endaste gjöromål at sköta sin jord, och hafwer tillfälle, från spådaste åren, genom föröf at göra sig bekante de hithörande omständigheter; men erfarenheten lærer tvärt om, at en Bonde sällan i hushållningen af sig sielf går längre, än hans fader gjorde för honom, hwilket kommer, dels deraf, at han ej haft tillfälle at genom läsande i goda hushålls Bcker, förskaffa sig nödig insigt här, dels af hans fattade fördomar, som han byser hos sig, dels ock, det stora wärde han sätter på sina Förfäders bruk, ehuru förwända och skadeliga de ock wore. Hwarifrån han lärer med exempel och nästan alsintet genom föreställningar låter sig föras. Til ex. har hans Fader och Farfader brukadt inga diken uti sin åker, ehuru oumgångeliga och nödiga de ock der wore, så följer han samt ma sed efter: har hans förfäder brukadt utöda skog med löf: bygge, på det sätt, at de afbuggit qwistarne ända tätt til stammen, och

läm-

* * * *

I ämnadt endast några få qware up i toppen; eller ock fullhuggit hwart och et träd, han welat bruta löf af; så följer han samma exempel: har hans Fader mera genom svedjande och flögens förordande, än genom et rätt drifvun Åkerbruk förskaffat sig såd, så träder han noga uti samma fotspår; och så gör han merendels i alla andra hushållsgreuar. På nya försök och förbättringar uti Landhushållningen vågar han icke täncka, mycket mindre at göra dem, hwilket man icke heller kan wänta af honom; förny dels är hans enwisa, dels ock oupöplade hjärna deruti aldles officieelig, hwartil åfwen bidrager det, at han lefwet i ofkunnighet om de stora fördelar, som nyttiga förbättringar på andra orter, dels utom, dels innom lands förskaffa, dels har han ock ei drifvighet nog, och merendels ofta ei råd, at företaga nya försök från det gamla; hwaremot en Ståndsperson, en Officerare och Präst, har gemenligen från barndomen lärdt täncka redigt, samt undersöka hwad nyttigt och hwad skadeligt wara kan; så ock öfwerwäga skälten å sinne sidor i alt hwad han sig företager. Til hans försigtighet uti hushållningen bidrager icke heller litet, at han i sina yngre år haft tillfälle wid Academien, at blifwa underwist och fått läsa i flere grenar af denna wettenskapen, samt erhållit kunskap, hwilka Auctorer bäst afhandla den samma, så at han sedan kan förskaffa sig deras arbeten, på det han alt mer och mer må inhämta de fel, som anten redan blifwit, eller ännu begås i Landhushållningen, och huru de samma skola ändras och rättas; och följakteligen lærer han bättre och försigtigare, at angripa arbetet i hwarje hushållsgren, än hitintills skedt. En Bonde anser fuller i början en sådan Ståndspersons nya hushållningsfätt med alt löse, emedan han wiler ifrån sina förfäders sed; hwilkas bruk Bonden tror wara det förnämsta och säkraste; men när han ser Prästens och Officerarens eller någon annan Ståndspersons nya försök, gifwa från sig ymnogare skörd, än den han får, så blifwer han derigenom småningom lockad och likasom dragen, at följa den förre efter. När Ståndspersoner och Präster började i England, för ungefär 80 år tillbaka starkt förbättra ångarne derstädes genom

B

nom

nom sående af St. Foin och röd Wäpling, gjorde Bönderna till
 af dem, och ansågo dem för narrar, sågande emellan sig: Präster
 och Ståndspersoner måge roa sig, at så St. Foin och röd wäp-
 ling, på sina ångar; men wi Bønder böra wara angelågne,
 at så bruka war jord, at wi kunna betala våra utlagor:
 Men när de någon liten tid derefter singo se, huru bördiga Prä-
 sters och Ståndspersoners ångar blefwo, emot deras, woro de
 snart sårdige, at på samma sätt som de förra bruka sina ångar.
 Samma har skedd, och sker äfwen hos oss, der någon fåck Stånds-
 persøn förbättrar den Landgård, han bor på. Nyttan af en så-
 dan försigtig hushållare wisar sig icke allenast härutinnan; utan
 en stor del af Allmogens barn kan redan af sina spåda år få lära
 af fåcka hushållare et förbättrade hushålls sätt; ty när de råka
 i tjenst hos dem, så hafwa de tillfälle at hos sina Wärfäder se, huru
 ru flere grenar af Landhushållningen med största bättnad skötes;
 hwaraf sedan händer, at när dessa blifwa sina egna och komma til
 något Landtgoods, så kunna de med stor fördel sköta sin hushåll-
 ning, och gå deri längre än deras förfäder giordt, at de innom
 kort tid kunna bringa de måst i lågerwall liggande hemman til
 största bördighet. Bønder som äro grannar med sådana fåcka
 hushållare, och med egna ögon se hushållningen och indeligen, hwad
 stor bättnad en sådan uplyst och eftertänksam hushållare har af sin
 jord framför deras, försumma icke gärna at följa hans sätt uti
 jordens skötande; emedan Bønden, lika som et barn drifwes me-
 ra af exempel, än lärdomar och föreskrifter. Detta sker ock med
 de Bønder, som blifwa grannar med en sådan fåck hushållares
 Landbønder och torpare, hwilka sedermera kunna få några egna
 hemman. Desultom utwidgas ock nyttan af en sådan fåck hushållare
 än widare, i fall han sielf hafwer några Frälse- eller an-
 dra hemman, dem han brukar med Bønder: ty då försummar han
 icke, at underrätta och befalla dem på rätta sättet och med fördel
 at hushålla, samt lära dem de nödigaste grenar i denna wettenskap;
 som Herr Stats-Secreteraren och Riddaren CARLESON det
 lika som med exempel wisar, i företalet af sitt Hushålls-Lexicon.
 Se

Se på detta sättet fringsprider en förständig hushållare snart rätta sättet, at sköta jorden och andra hushållsgrenar; Och såsom Officerare, och Präster äro fringspridda i hela Riket och ländet, så kunna de ock snarast genom egna exempel lära Allmogen och den ensaldiga Bonden, at bortlägga sina gamla skadeliga seder och bruk uti Landthushållningen, samt i des ställe antaga bättre och nyttigare. Detta allt bestyrcker ärfarenheten, som lärer, at merendels wid Officers- och Prästa- böhlen är jorden bäst brukad och sködt, och der någon sådan kät hushållare någon tid varit, befinnes hans grannar af Allmogen uti mångt och mycket redan hafwa följt det hus han härutinnan dem gifwit, såsom redan tilförene är nämndt. Kongl. Swenska Wetenskaps Academiens, Kongl. Patriot. Sällskapets, och flere Jurikes Lärda Sällskapers Handlingar, Archiat. von Linnés och andra lärde mäns resor kunna nogsamt bewisa, hwad stora uptäkter och förbättringar skedt uti Fäderneslandets hushållning genom Herrar Officerare, Präster och andra Ambetsmän, som bebodt de af Kronan dem förlänte Boställen eller sådane haft under Arrende. Utskillige af våra bästa hushålls böcker och skrifter i hwarjehanda grenar af Landthushållningen äro af sådane förfärdigade, som en *Brauner, Boye, Rålamb, Nordenskjöld, Serenius, Bergbult, Westbäck, Deckberg* med många flera besanna; hwilket man än widare kunde bekräfta, så med In- som Utländska exempel; men sådant förbjuder icke allenast min korta tid, utan det wore ock at bewisa en i sig sielf tydelig och klar sak. Korrekten: utan finner at nästan all upodling och förbättring, som har skedt uti Landthushållningen i Swer. Rike, är icke, eller åtminstone ganska sällan, et foster af Bønders upfinnande; utan tvärt om finner man sådant gemenligen hafwa skedt af Stånds- personer, hwilket äfwen de flere i denna wetenskapen utkomne Böcker, som näst förut sadas, uttyga. Härwid wil jag än nämna, at Herrar Landshöfdingar, som wid de dem tillagne Ladugårdar lärde rätta sättet af Landthushållningen, kunna bäst wid sina resor i Höfdingedömen se huru Landmannen mer eller min-

Över rätt brukar jorden, och sedan taga alla mått och steg, huru sådant
 måtte rättas och förbättras. Ännu bör jag lägga här till följande:
 at som gemenligen stör delen af Officerares, Prästers och an-
 dra Ståndspersoners barn, merendels utvälja, sammas afsneds
 sätt som deras Föräldrar hafte, och de från första barna åren hafte
 ymnigt tillfälle at se, huru deras Föräldrar med särdeles nytta
 drifwa Landbruket, samt blifwa underrättade, em bästa sättet
 derutiinnan; så kunna dessa, då de framdeles komma til Publique
 skolor och så Boställen gå längre härutiinnan, än deras föräld-
 rar, och således mer än mycket befrämja Landtushushållningens till-
 värt, der de bo, samt dymedelst blifwa ganska nyttrig medlemmar
 i Fäderneslandet. Vårt Fädernesland, är på flere ställen ve-
 dan så utblottadt på skog, at Inwånarna mångenstäds icke hafwa
 bränste, mindre at de äga timmer och annat sig högst nödigt virke:
 skal detta förbättras och Inbyggarna på dylika ställen icke snart
 råka i största uheldet, blifwer skogsplanteringen et af de högst
 nödvändiga gjöromål; men såfångt väntar man at Bonden skall
 gjöra härmed en början: det kan ock ei begäras af honom; ty han
 har intet begrep, huru det med minsta kostnad och bästa lycka skal
 företagas. Ståndspersoner Präster och Officerare skola häruti
 med sina exempel wisa honom, huru det bör ske: de hafwa wid wä-
 ra Academier i deras ungdom nog haft tillfälle, at blifwa under-
 rättade derom; at lära sig känna bästa böcker, som afhandla det-
 ta ämne; de hafwa haft tillfälle, at se, huru sådant ställes i sielfs
 wa wärdet. De kunna och böra härutiinnan mycket utvätta, an-
 nars gjöra de sig orwärdiga den synnerliga nåd, som höga Öfwer-
 heten genom Boställs förlåningen, dem förundt. Och af dessa Kos-
 ta förbättringar först förwäntas i mycket annat, innan

Bonden gör någon början dermed.

G. U. A.

